

КАПУСТИНА НАДІЯ БОРИСІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри філософії, кандидат юридичних наук, доцент*

ФЕНОМЕН ІНКВІЗИЦІЇ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Однією з основоположних характеристик середньовіччя є вплив католицької церкви на життя суспільства. Церква була невід'ємною частиною суспільства того часу, яка підкоряла своєму пануванню духовне життя, культуру, науку, мораль, освіту, філософію. Специфікою середньовічного суспільства було домінування християнської релігії, де віра середньовічної людини в Бога була «постулатом, нагальною потребою всього її бачення світу і моральної свідомості. То була найвища істина, навколо якої групувалися всі її уявлення і ідеї, істина, з якою були співвіднесені її культурні і суспільні цінності, кінцевий регулятивний принцип всієї картини світу епохи» [3, с. 19]. Для середньовіччя було характерно те, що філософія була практично ідентична релігії, знання було поставлено на службу християнської релігії та теології, етика і право представляли собою тільки подальшу розробку абсолютних заповідей християнства, політична організація в її духовної та світської сферах була переважно теократичною. Зосередивши в своїх руках земельні багатства і закріпивши за собою важливі політичні прерогативи, духовенство чинило значний вплив і на державну владу і на правову систему. Канонічне право і церковна юрисдикція успішно змагалися зі світським правом і світським феодальним правосуддям.

Судовий процес в усі історичні епохи служить свого роду візитною карткою суспільства і правової системи. Стадії процесу, підсудність, апеляції і касації, судові інстанції, положення учасників процесу – всі ці інститути судового процесу притаманні як середньовічним, так і сучасним державно-правовим інститутам. Судовий процес розглядається не тільки як правовий інститут, але і як соціальне явище, пов'язане з політичною системою тієї чи іншої держави. У 2-й чверті XIII–XIV століттях в церковному і світському праві була створена законодавча база для переслідування ересі і сформована судова система переслідування еретиків. Створюється і особливий слідчий і судовий інститут – інквізиція, як каральний орган католицької церкви створений для боротьби з ересю та еретиками. В середні віки еретиком вважався той, хто продовжував пропагувати свої погляди або свою релігійну практику, незважаючи на неодноразові умовляння і напоумлення з боку священнослужителів, які вказували цій людині на те, що її переконання або практика є помилковими і суперечать вченню, прийнятому католицькою церквою. Розрізняли три види еретиків: еретики, які відмовилися від ересі і повернулися до Церкви, піддавалися тільки церковним карам – покаєнню; еретики, в зверненні яких були обґрунтовані сумніви – підлягали довічному ув'язненню; еретики, що упиралися

в ересі або відмовившись від неї, знову повернулися до неї, передавалися державній владі [2].

До безкомпромісної боротьби у свій час з єретиками закликав Августин, який апелював не тільки до церкви, але і до держави. Ф. Аквінський з цього приводу писав: «Що стосується церкви, вона сповнена милосердя і прагне звернути тих, хто помиляється; тому вона не одразу засуджує, але після першого і другого умовляння, як вчить апостол. Якщо ж єретик і після цього продовжує стояти на своєму, церква, не сподіваючись на його звернення, піклується про порятунок інших, усуває його з церкви за допомогою відлучення, а потім передає його світському судді, щоб він усунув його із світу за допомогою смерті» [1, с. 476]. Єресь, стверджував Фома, є гріх, ті, хто його здійснюють, заслуговують не тільки виключення з церкви, але виключення з життя шляхом смерті [3, с. 19].

Інквізиція – один з тих історичних інститутів, діяльність якого протягом багатьох століть чинила значний вплив на суспільні відносини. Діяльність інквізиції була спрямована на розслідування злочинів проти релігії. До цих злочинів, головним чином, відносились як вже було вказано різні ересі, які полягали в спробах усвідомити і провести в маси населення альтернативні уявлення про релігійний світогляд, релігійний культ і ставлення до інституту церкви. У Середні віки, коли світогляд більшості населення значно відрізнявся від сучасного, єресь вважалася набагато більш серйозним злочином, ніж політичні та кримінальні злочини. В ті часи християнська ідеологія була державною ідеологією, релігія розглядалася не тільки як основа моральності, а й взагалі, як основа суспільного порядку. Інквізиція була незалежна від органів і установ світської влади, інквізиційний процес відрізнявся особливою системою доказів, суддя і слідчий поєднувався в одній особі. Виділялися три форми порушення інквізиційного переслідування: звинувачення, донос і розшук. Звинувачення, як форма порушення судового переслідування, була швидко усунена, оскільки вона могла викликати суперечки і дати обвинуваченому можливість захисту. Це було неприпустимо, тому що Свята Церква не могла помилятися, а на обвинуваченого взагалі дивилися, як на вже винного, вже хоча б тому, що він викликаний на суд Інквізиції. Завдання інквізиційного судочинства полягала тільки в уточненні ступеня вже встановленої вини обвинуваченого і, головне, в примусі його до каяття і зречення від ересі [5, с. 133]. Донос хоча і використовувався але на практиці не був широко поширений і був, скоріше, наслідком розшуку. Розшук став єдиною формою порушення справи і з нього починався процес інквізиційного переслідування. У XVII–XVIII століттях процес приймає закінчений вигляд таємного, нічим не обмеженого розшуку щодо запідозрених у скоєнні злочину громадян, позбавлених майже всіх процесуальних прав, в тому числі захисту.

Інквізиційний судовий процес можна розбити на наступні стадії: арешт підозрюваного на підставі результатів розшуку, допит і наслідок, вирок, покарання. Розшук увійшов в практику духовних судів ще до

установи інквізиції, а в канонічному праві існувало положення, що у випадках неявки підозрюваного, для його звинувачення без дебатів і захисту цілком було достатньо відомостей здобутих розшуком [5]. Далі йшли арешт, допит і слідство. Інквізитор був уповноважений і підготовлений до того, щоб суд його був короткий, він скорочував процес судочинства, позбавляючи обвинуваченого звичайної можливості сказати хоча б слово на свій захист, при цьому тортури застосовувалися як джерело отримання доказів, допустимо було насильство в справі утвердження та очищення віри. Головною метою допитів було домогтися від обвинуваченого свідчень і каяття. Найбільш переконливим доказом щирості каяття була видача одностумців. Також не допускалося наполягати на своїй невинуватості. Якщо при наявності свідoctв проти нього, обвинувачений продовжував наполегливо наполягати на своїй невинуватості, його розглядали як закоренілого еретика. Так що єдиним засобом врятуватися для обвинуваченого було «щире розкаяння» і згоду на будь-яку покуту (духовне покарання), яке на нього могли накласти [4].

Судочинство інквізиції по суті було формальним оскільки інквізитор мав усі можливості представити будь-яку справу так, як сам її розумів. Вирок виносився на підставі встановленого ступеня причетності обвинуваченого до ересі. Що до покарання, теоретично, в завдання інквізиції не входило накладення покарань, її місія полягала в порятунку душ і наставлянні на шлях істинний. Інквізитор ніколи не засуджував до смертної кари, він просто позбавляв заступництва Церкви закоренілого і нерозкаяного еретика шляхом відлучення від церкви, при цьому оголошувалося, що для засудженого було зроблено все, щоб врятувати його душу. Після відлучення еретика від церкви, він передавався державній владі, і її судовий орган розглядав справу відлученого від церкви з точки зору державного права і відповідно до законів засуджував винного до передбаченого законом покарання. Якщо державним правом за злочини проти церкви і держави передбачалася смертна кара, то злочинець піддавався страті. Таким чином, інквізиція нікого до смерті не засуджувала а тільки визначала вину людини і при небажанні злочинця виправитися, відлучала його від церкви і передавала державній владі на її розсуд. Покарання призначалось за вироком державного суду, каральними органами держави.

Сама тривалість періоду діяльності інституту інквізиції говорить про його стійкість і історичну необхідність, де в умовах Середньовіччя ересь, проти якої була спрямована інквізиція, несла смертельну загрозу непорушності системи «Церква-Держава». У початковий період свого існування інквізиція виконувала покладену на неї роль щодо збереження централізованої духовної влади Св. Престолу яка похитнулася, однак для виконання своїх завдань інквізиція була наділена надмірної владою, а після знищення основної сили еретичних рухів цю владу з інквізиції так і не зняли, що призвело в подальшому до серйозних зловживань інквізиції. А саме інквізиційне судочинство мало багато негативних моментів: по-перше – це презумпція явною винуватості

обвинуваченого, на якій ґрунтувався весь процес інквізиційного судочинства, по-друге, відсутність чіткої кваліфікації злочинів і процесуальних положень і, отже, цілковита свобода інквізиторів в тлумаченні матеріалів і фактів у справі, по-третє, цілковита таємничість інквізиційного судового процесу яка позбавляла обвинуваченого будь якої можливості захисту.

Список використаної літератури:

1. Аквинский Фома. Сумма теологии. Часть II. – I. Вопросы 49–89 / Фома Аквинский. – К. : Ника-Центр, 2008. – 536 с.
2. Величкина В. Очерки истории инквизиции / В. Величкина. – М., 1906. – 304 с.
3. Гуревич А. Я. Категории средневековой культуры / А. Я. Гуревич. – М., 1984. – 350 с.
4. Дейвіс Н. Європа: Історія / пер. з англ. П. Таращук, О. Коваленко. – К. : Основи, 2000. – 1464 с.
5. Никонов В. А. Сущность уголовного наказания с точки зрения христианства // Правовая политика и правовая жизнь. 2003. № 1. С. 147–154.
6. Ли Г. Ч. История инквизиции в Средние века / Пер. с франц. А. В. Башкирова. – Смоленск : Русич, 2002. – 640 с.

Ключові слова: Середньовековье, инквизиция, ересь, еретики, инквизиционный судебный процесс.

Ключевые слова: Середньовіччя, інквізиція, ересь, еретики, інквізиційний судовий процес.

Key words: Middle Ages, inquisition, heresy, heretics, inquisitorial trial.

ШАМША ИГОРЬ ВЛАДИМИРОВИЧ

*Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
доцент кафедры философии, кандидат философских наук, доцент*

ОНТО-ГНОСЕОЛОГИЧЕСКОЕ СОДЕРЖАНИЕ ПРОЦЕССА ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ

Пандемия COVID-19 в корне изменила процесс обучения. Если еще несколько лет назад дистанционное обучение было одним из *дополнительных* способов передачи знаний студенту, то сейчас – в периоды карантина, процесс обучения полностью перемещается в виртуальное пространство. В результате, ситуация тяготеет к тому, что дистанционное обучение – для преподавателя – превращается в *основной* способ передачи, а для студента – освоения знаний. Рассмотрим онто-антропологические особенности дистанционного обучения, определяющие переживание преподавателем своего присутствия в мире.